

GRIP on LIFE

Med bidrag från Europeiska unionens LIFE-program

Grafisk form: David Svensson, Skogsstyrelsen, 2019-05. Tryckeri: Exakta Creative, Papper: MultiOffset 140 och 190 g.

Skogsstyrelsen har hela ansvaret för innehållet (text och bilder) i denna broschyr. Innehållet ska inte tolkas som Europeiska unionens eller EU-kommissionens officiella ståndpunkt.

I Grip on Life IP arbetar myndigheter, skogsägarföreningar och intresseorganisationer tillsammans för att kombinera ett modernt skogsbruk med hänsyn till skogens värdefulla vattendrag och våtmarker.

Lyckebyån, vid Värmasjön, slingrar sig som ett
blått band genom Blekinges vackra skogar.

Grip on Life handlar mycket om att utveckla nya och bättre metoder för exempelvis samverkan, skogsbruk, skogsskötsel samt restaurering av vattendrag och våtmarker. Vi vill fortsätta använda våra naturresurser på ett hållbart sätt. Genom att bidra med ny kunskap och nya metoder vill vi säkra framtiden för bäckar, älvar, sjösystem och våtmarker över hela landet.

Skogslandskapet utmed älvarna i norra Sverige erbjuder både vackra vyer och avkopplande friluftsliv.

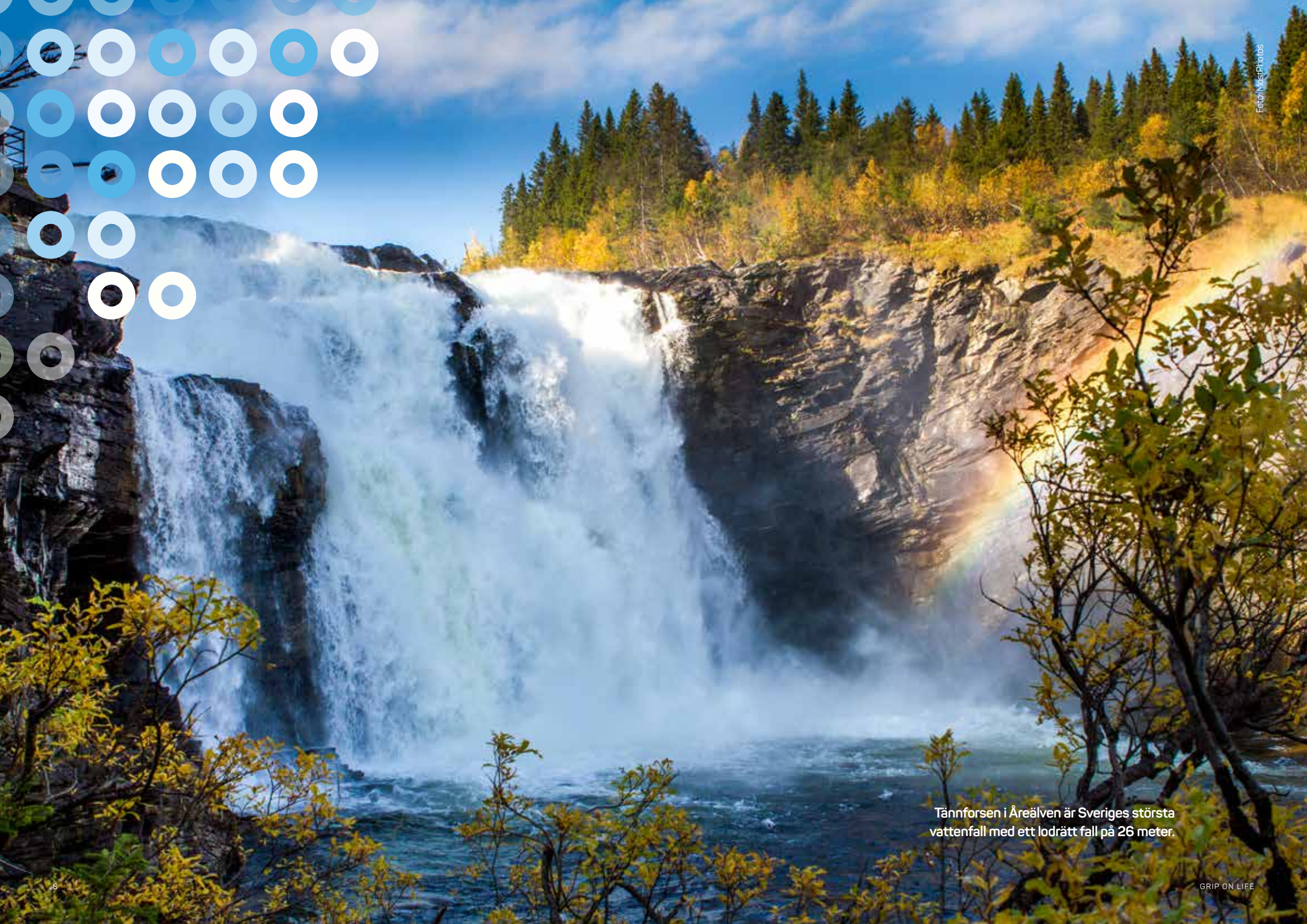

Vattendrag och våtmarker är viktiga livsmiljöer, habitat, för många växter och djur, men även värdefulla för oss människor då vi bland annat använder dem för friluftsliv, avkoppling, turism och sportfiske. Vattendrag och våtmarker ger oss också andra viktiga ekosystemtjänster, som till exempel vattenrening och reglering av vattenflöden. De områden som är negativt påverkade av människans användning ger dock sämre förutsättningar för djur och växter som lever där – och sämre förutsättningar för oss att ta tillvara de ekosystemtjänster som vattendrag och våtmarker kan ge.

Sveriges många fågelrika våtmarker inbjuder till både rekreation och spännande upplevelser.

Uttern är ett piggt och lekfullt djur som tillbringar den mesta av tiden i eller i närheten av vatten.

Tännforsen i Åreälven är Sveriges största vattenfall med ett lodrätt fall på 26 meter.

I Grip on Life arbetar vi på bred front för att förbättra miljön och förutsättningarna för arter som lever i vattendrag och våtmarker i skogslandskapet, och för en hållbar användning av våra naturresurser. Vi förbättrar samverkan, samordnar finansiering, utvecklar och demonstrerar nya arbetssätt samt sprider kunskap. Våra avrinningsområden finns över stora delar av landet, från Blekinge i söder till Västerbotten i norr och vi arbetar med allt från myndigheternas planering till markägarnas hållbara skogsbruk.

Våra avrinningsområden finns i sju län*. Ett avrinningsområde är ett område där all avrinning från området har ett gemensamt utlopp vid en given punkt i ett vattendrag.

JÄMTLAND
Åreälven,
Lången,
Ammerån
och Gimån

VÄSTER
BOTTEN
Vindelälven,
Lögdeälven,
Öreälven,
Byske älv
och Åby älv

VÄSTMANLAND
Hedströmmen

JÖNKÖPING
Emån och
Motala Ström

KALMAR
Alsterån, Emån
och Virån

HALLAND
Fylleån, Stensån,
Lagan, Genevadsån,
Nissan, Suseån,
Ätran och Viskan

BLEKINGE
Bräkneån, Mieån, Lyckebyån,
Silletorpsån, Mörrumsån och
Nättrabyån

**Fler avrinningsområden kan
tillkomma under projekttiden.*

I Grip on Life IP medverkar 16 partnerorganisationer. Projektet pågår från 2018 till 2023 och har fått pengar från EU:s miljöfond LIFE IP, där IP står för "integrerat projekt". Det innebär att ett projekt genomförs i stor skala: regionalt eller nationellt. Arbetet i Grip on Life är indelat i fyra delområden, eller teman, vilka beskrivs på följande sidor. Projektets totala budget är cirka 170 miljoner kronor, varav EU finansierar 60 procent. Största finansiärer bland projektets partners är Naturvårdsverket och Havs- och vattenmyndigheten. Skogsstyrelsen är projektägare.

Grip står för *"Using functional water and wetland ecosystems and their services as a model for improving green infrastructure and implementing PAF in Sweden"*.

Det kan översättas till att *"använda funktionella vatten- och våtmarksekosystem och deras tjänster som en modell för att förbättra grön infrastruktur och implementera PAF i Sverige"*.

PAF, Prioritized Action Framework for Natura 2000, är en nationell handlings-

plan med insatser och åtgärder som hjälper till att skydda och bevara känslig och värdefull natur i Natura 2000-områden. Alla EU-länder har en PAF. Det är Naturvårdsverket som tar fram Sveriges PAF, och regeringen som godkänner den.

Natura 2000 är ett nätverk av skyddade områden i hela EU. Områdena väljs

ut för att de innehåller naturtyper eller arter som är särskilt skyddsvärda ur ett europeiskt perspektiv. Sverige har cirka 4000 Natura 2000-områden. En naturtyp har gynnsam bevarandestatus när:

- det naturliga utbredningsområdet är stabilt eller ökar.
- funktioner som krävs för att livsmiljön ska bevaras finns under överskådlig framtid.
- bevarandestatusen hos dess typiska arter är gynnsam.

Ekosystemtjänster är naturens gratisarbete, till exempel när våtmarker renar vatten, skogen ger oss byggmaterial och växter renar luft. Ekosystemtjänster är mycket viktiga för vår välfärd, hälsa och livskvalitet. Med **grön infrastruktur** menar man hur naturens funktioner och kvaliteter hänger ihop och fördelar sig över landskapet. Det ska exempelvis finnas livsmiljöer av tillräcklig storlek och kvalitet, och kontaktvägar som länkar samman miljöer så att växter och djur kan sprida sig.

Havs
och Vatten
myndigheten

FÖRBÄTTRA BEVARANDESTATUSEN FÖR NATURA 2000-OMRÅDEN

Arbetet med att bevara känslig och värdefull natur i och intill Natura 2000-områden går som en "blå tråd" genom hela projektet. Vårt fokus är åtgärder som förbättrar miljön och förutsättningarna för de arter som lever i vattendrag och våtmarker i skogslandskapet.

Sverige behövs dock åtgärder i nästan alla typer av Natura 2000-områden för att de ska nå en gynnsam bevarandestatus. Grip on Life ska därför fungera som en katalysator för ett ännu större miljö- och hållbarhetsarbete.

Det som styr arbetet i Grip on Life är handlingsplanen *Prioritized Action Framework (PAF) för Natura 2000-nätverket i Sverige*. I PAF – eller "paffen" – finns prioriterade naturvårdsåtgärder som hjälper till att skydda värdefull natur och bidrar till att Natura 2000-habitat kan nå gynnsam bevarandestatus.

EN GEMENSAM INSATS

En styrka i Grip on Life är våra projektpartners. Tillsammans har vi erfarenhet från en mängd områden, exempelvis skogsbruk, naturvård och vattenförvaltning. Vi lär av varandra och gör en gemensam insats för att sköta och utveckla Natura 2000-områden på bästa sätt. Här har skogssektorn en viktig roll. God miljöhänsyn vid skogsbruk bidrar till att bevara och förbättra viktiga miljöer.

Exempel på miljöhänsyn är att

- lämna en kantzon av träd och annan växtlighet närmast vattnet,
- bygga virkesbroar över vattendrag och risa körvägar för att undvika körskador,
- planera var virket ska läggas vid avverkning, så att den tunga skotaren kommer så långt ifrån vattnet som möjligt. Eller "undvika att köra i eller precis intill vattendrag och diken".

Foto: P-A Malmberg

God miljöhänsyn vid skogsbruk bidrar till att bevara och utveckla viktiga miljöer.

Det finns en väletablerad samverkan inom skogsbruket som andra sektorer kan lära mycket av. Hos både markägare och myndigheter finns också stor kunskap om vattendrags och våtmarkers betydelse, som vi tar tillvara och för vidare.

*"Arbetet med att bevara känslig
och värdefull natur i och intill
Natura 2000-områden går som
en 'blå tråd' genom hela projektet."*

En blå vintermorgon utmed Viskan.

UTVECKLA NATURA 2000-OMRÅDEN

Grip on Life tar fram förslag på hur skogssektorn och andra intressenter kan sköta och utveckla Natura 2000-områden för att fler habitat ska nå gynnsam bevarandestatus. En annan viktig uppgift i projektet är att ta reda på vilka verksamheter som går att bedriva i eller intill ett Natura 2000-område, utan att riskera områdets bevarandestatus. Det saknas kunskap om vad som är hållbar användning av dessa områden och det är något vill vi ändra på.

Alla Natura 2000-områden har bevarandeplaner som anger hur de ska skötas och förvaltas, men dessa planer är inte alltid funktionella. I värsta fall kan detta leda till att områdena utvecklas i en oönskad riktning. Grip on Life ska utveckla och testa en modell för hur man tar tillvara kunskap och information om Natura 2000-områden och mer regelbundet uppdaterar bevarandeplaner. Resultatet ska bli planer med en korrekt beskrivning av området och passande förslag på skötselåtgärder – och i förlängningen fler habitat med gynnsam bevarandestatus.

RINGAR PÅ VATTNET

Arbetet vi gör i Grip on Life är inte tillräckligt för att nå det långsiktiga målet: att genomföra handlingsplanen PAF så att alla typer av Natura 2000-områden når gynnsam bevarandestatus. Det behövs fler åtgärder, och vårt projekt måste därför ge ringar på vattnet i form av nya så kallade kompletterande projekt (complementary actions på engelska).

De kompletterande projekten arbetar, precis som Grip on Life, för att genomföra PAF men fokuserar på andra geografiska områden eller andra naturtyper inom Natura 2000-nätverket. Projekten kan drivas av exempelvis andra myndigheter, intresseorganisationer, skogsägare eller företag. Genom de kompletterande projekten startar vi ett hållbarhetsarbete som får kraft att fortsätta även efter att Grip on Life har avslutats.

Vill du starta ett kompletterande projekt? Hör av dig till oss, kontaktuppgifter finns på www.griponlife.se.

KUNSKAPSUPPBYGGNAD OCH KAPACITET ATT GENOMFÖRA ÅTGÄRDER

Vi samlar kunskap och bygger kapacitet för att förbättra arbetet med åtgärder i skogslandskapets vattendrag och våtmarker, men även för att underlätta en hållbar användning av våra naturresurser i Natura 2000-områden.

Runt om i landet finns stor erfarenhet och kunskap såsom modeller och metoder för planering, återställningsarbete och uppföljning. Likaså finns målbilder för skogsbrukets hänsyn vid vatten, som skogsnäringen och myndigheter har utvecklat gemensamt. Behovet att sprida all denna kunskap är stort. Dessutom bygger vi ytterligare ”muskler” för åtgärdsarbetet genom att utveckla nya metoder och skapa demonstrationsområden.

TA TILLVARA ERFARENHET OCH KUNSKAP

Vi ska dokumentera metoder för restaurering och uppföljning av vattendrag och våtmarker, men också ta fram, utveckla och sprida metoder och arbetsmodeller som kan förbättra och effektivisera åtgärdsarbetet kring vattendrag och våtmarker, exempelvis:

- återuppta uppföljningen av åtgärder som genomförts i tidigare Life-projekt och dokumentera dessa.
- ta fram manualer och filmer för vattendragsrestaure-

ring, utveckla metoder för uppföljning genom drönarfotografering och bildanalys

- sprida kunskap om ett verktyg för prioritering av åtgärder ur ett avrinningsområdesperspektiv (metoden kallas Samlad Åtgärdsplan för Vatten, SÅV).

SAMVERKAN OCH LOKALT ENGAGEMANG

I Grip on Life testar vi två olika metoder för att stimulera lokalt engagemang för skydd och åtgärdsarbete vid särskilt viktiga vattendrag.

En metod kallas ”Smultronställemetoden”, där vi engagerar markägare som själva får lyfta fram värden och potentiella åtgärder vid vatten. Metoden är utvecklad i Kalmar län och ska nu spridas till andra delar av landet.

”En metod kallas 'Smultronställemetoden', där vi engagerar markägare som själva får lyfta fram värden och potentiella åtgärder vid vatten.”

Inom Emåns avrinningsområde kartlägger vi ekosystemtjänster med särskilt fokus på våtmarkernas roll för vattenbalans.

Den andra metoden är utvecklad i Jönköpings län och handlar om att skapa avtal för vattenförvaltning tillsammans med större skogsägare kring särskilt värdefulla vattendrag. Det innebär att skogsägaren tar på sig att bedriva ett extra hänsynsfullt skogsbruk och göra särskilda insatser för att förbättra vattendragets status.

EKOSYSTEMTJÄNSTER OCH VÄXTHUSGASER

Vi kartlägger ekosystemtjänster inom Emåns avrinningsområde med särskilt fokus på våtmarkernas roll för vattenbalans (det vill säga det vatten som kommer till, lagras i och försvinner från ett område) och andra viktiga ekosystemtjänster som våtmarkerna levererar, exempelvis vattenrening och lekområden för fisk. Dessutom under-

söker vi våtmarker som restaurerats inom projektet *Life to Ad(d)Mire* och utvärderar deras funktion ur ett växthusgasperspektiv. Framför allt studerar vi hur flöden av koldioxid och metan till och från myrar i Jönköping och Jämtland har förändrats av restaureringsåtgärder.

DEMONSTRATIONSOMRÅDEN OCH UTBILDNING

För att kunna visa metoder för skogsbruk som minimerar påverkan vattendrag och våtmarker, och bygga upp en kapacitet att arbeta med detta, tar vi fram ett stort antal demonstrationsområden. Det är framför allt de fyra skogsägarföreningarna som runt om i landet skapar vattendragsslingor riktade till sina medlemmar och entreprenörer. Skogsstyrelsen kommer dessutom att ta fram demonstra-

tionsområden för att visa på hur kontinuitetsskogsbruk och naturvårdande skötsel kan vara viktiga verktyg för skogsbruk nära vatten. Genom utbildningar av både studenter och lärare, samt genom vattendragsvandringar, bygger vi upp viktig kompetens för att öka kunskap om ekologiska värden och för att förbättra skogsbrukets hänsyn vid vatten.

FLODPÄRLMUSSLAN I FOKUS

Flodpärlmussla är en viktig och hotad art inom Natura 2000-nätverket. I projektet ska Länsstyrelsen i Västmanland, tillsammans med Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU) i Skinnkatteberg, skapa ett informationscenter för flodpärlmussla som kan användas vid utbildningar för framtida skogsentreprenörer.

Målet med att förbättra samverkan mellan
alla intressenter är att arbetet med
åtgärder ska löpa smidigare.

BÄTTRE SAMVERKAN

Precis som vattnet rör sig i och knyter samman landskapet vill vi knyta samman alla som arbetar i och vid biologiskt värdefulla vattenmiljöer – alla från den enskilda entreprenören, de privata markägarna, intresseföreningarna och organisationerna till de tillsynsansvariga myndigheterna. Målet är att arbetet med restaurering och hänsyn i och vid vattendrag inom Natura 2000-nätverket ska löpa smidigt från att en idé föds till dess att åtgärden är finansierad, genomförd och uppföljd.

Vi uppdaterar den befintliga restaureringshandboken för vattendrag och våtmarker, som finns i pappersformat. Den nya restaureringshandboken ska vara ett levande dokument och utformas som en digital portal där det går att söka upp och läsa om andra restaureringsprojekt både inom Sverige och ute i Europa. Den digitala restaureringshandboken kommer att vara till stor hjälp vid planering och genomförande av natur- och biotopvårdande åtgärder i vattenlandskapet.

EFFEKTIVARE ÄRENDEHANDLÄGGNING

När någon vill genomföra åtgärder som kan påverka naturmiljön inom ett Natura 2000-område måste man söka tillstånd. Vi har sett att bedömningen och ärendehantering av sådana ansökningar ibland sker på olika

sätt runt om i landet. Vi vill därför förbättra samarbetet mellan de myndigheter som hanterar tillståndsansökningarna, för att det ska bli lättare att göra rätt bedömning av de ärenden som kommer in. Till exempel kan gemensamma riktlinjer, förbättrade arbetssätt, checklistor och mallar underlätta vid ärendehandläggning och göra bedömningarna mer likvärdiga över hela landet.

Med tydligare riktlinjer från myndigheter om vilka hänsyn som ska tas om man vill genomföra åtgärder inom eller i anslutning till Natura 2000-områden, blir det lättare för den som söker tillstånd. Målet är att den som ansöker om att få genomföra en åtgärd redan på förhand vet vilka hänsyn som ska tas för att få ansökan godkänd. Då kan ansökan fyllas i korrekt från början och man slipper kompletteringar som gör att ärendehantering drar ut på tiden.

FONDER OCH PROJEKTIDÉER

Åtgärder i biologiskt känsliga områden kräver ofta specialanpassningar som kan innebära dyrare omkostnader. Kanske måste man använda sig av manuellt arbete eller köra ut virke med häst och vagn för att skona känslig mark. Åtgärder som att återställa strömfåror, skapa lekbottnar för fisk och ta bort vandringshinder i vattendrag är bara några exempel som ofta kräver specialanpassningar för att inte påverka miljön negativt vid själva åtgärden.

Det går att söka ekonomiskt stöd ur fonder för att kunna göra sådana speciallösningar, men kännedomen om dessa fonder är ofta dålig. Vi bygger därför upp två databaser. Den ena databasen samlar de fonder som kan ge ekonomiskt stöd för åtgärder som kräver dyrare metoder.

Den andra databasen är en projektdatabas där små enskilda projekt ska kunna dra nytta av varandra och samarbeta för att kunna växa till större projekt. Genom att likartade projekt kan arbeta tillsammans får man positiva synergieffekter och undviker dessutom att man "uppfinner hjulet" på flera håll.

TILLÄMPA NY KUNSKAP

Att göra rätt sak på rätt plats är avgörande för att få till ett effektivare miljöarbete. Vi behöver förbättra våra metoder för att skapa långsiktiga, hållbara och kostnadseffektiva lösningar, som är väl förankrade hos dem som lever och verkar i landskapet. För att lyckas med det behövs mer kunskap, mer information, mer samverkan och effektivare arbetssätt. Det arbetar vi med i Grip on Life.

För vattendrag och våtmarker förekommer ofta, för ett och samma område, flera olika planer som rör bevarande och skötsel. För att skapa ett effektivare arbetssätt vill vi samla alla tänkbara planer som finns för ett och samma område och skapa en integrerad plan. Att integrera planer skulle både förenkla naturvårdsarbetet och säkerställa ett mer effektivt samarbete mellan statliga myndigheter. Vårt arbete ska resultera i arbetssätt och modeller för hur man integrerar planer för vattendrag och våtmarker, samt ett hjälpmedel vid prioritering av vilka åtgärder som ska göras var.

RESTAURERINGSMETODER FÖR VÅTMARKER

Vi testar olika restaureringsmetoder för våtmarker och följer upp effekter av de åtgärder vi genomför. Vilka metoder

fungerar bäst och vilken typ av uppföljning bör man ha för att visa om åtgärden haft avsedd effekt? Det ger oss viktig kunskap inför framtida åtgärder och för att kunna förklara vilken effekt som åtgärderna har på de ekosystemtjänster som restaurerade våtmarker bidrar med.

SAMVERKANSMODELLER

För att nå långsiktiga och hållbara lösningar, som redan från början är väl förankrade hos berörda intressenter, testar vi olika typer av samverkansmodeller – det vill säga olika sätt att arbeta och besluta saker tillsammans. Det gör vi även för att öka samarbetet mellan myndigheter. Resultatet blir att vi tar fram åtgärdsplaner, alltså planer för hur, när och var vi ska göra åtgärder. Dessutom får vi redskap och metoder för att underlätta samverkan mellan myndigheter.

Foto: Therese Stenholm Asp

Genom rivningen av dammen vid Augerums kvarn, Blekinge, får fiskar fri vandringsväg ytterligare en bit uppströms i Lyckebyån. Här finns exempelvis havsöring, vimma, id och ål.

FINANSIERING FÖR MARKÄGARE

Det finns fonder där markägare kan ansöka om pengar till naturvårdsåtgärder. Det kan vara svårt att hitta rätt fond för rätt åtgärd och där den ger störst nytta för den biologiska mångfalden. Vi träffar markägare och informerar om alternativa skogsbruksmetoder och vilka fonder som finns att söka medel ur för naturvårdsåtgärder. Förhoppningen är att markägare kommer att söka mer medel ur de fonder som finns tillgängliga.

Genom projektet utvecklas redskap och metoder för att underlätta samverkan mellan myndigheter.

Arbetet vi gör i Grip on Life är stort och omfattande, men ändå bara början på något ännu större. Vi vill starta ett hållbarhetsarbete som får kraft att fortsätta långt efter det att projektet har avslutats. Vårt långsiktiga mål är att bevara och utveckla värdefull natur – så att den finns kvar för kommande generationer, samtidigt som vi kan fortsätta använda de resurser naturen har att ge.

www.griponlife.se

Med bidrag från Europeiska unionens LIFE-program